

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาคำสอนในวรรณกรรมอีสาน เรื่อง สร้อยสายคำ ครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
๒. ข้อมูลเบื้องต้นของวรรณกรรมเรื่อง สร้อยสายคำ
๓. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่อง สร้อยสายคำ ครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

๑.๑ แนวคิด “ฮิต – กอง” ของปราชญ์อีสาน

คำสอนมีบทบาทในสังคมชาวอีสานมาช้านาน จึงมักพบคำสอนปรากฏในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่น คำว่า คำสอนนั้นถือเป็นคำหรือถ้อยคำที่เป็นวลี หรือ ประโยค ที่มีเนื้อหามุ่งเน้นให้แง่คิดเตือนใจผู้อ่านหรือผู้ฟังปฏิบัติตาม อันมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม โดยเฉพาะปราชญ์ชาวอีสาน มีวิธีการสอนที่แบบคาย โดยบางครั้งอาจสอนอย่างตรงไปตรงมา สอน โดยยกนิทานอุทาหรณ์ ประกอบ หรือการอ้างสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อถือ ศรัทธา หรือสอน โดยแสดง โวหารให้ตีความเอาเอง การนำคำสอนเหล่านี้มาบันทึกไว้ในรูปแบบของวรรณกรรม ถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่สามารถอธิบายและเผยแพร่คำสอนให้เข้าถึงผู้คนได้

ชาวอีสานมีคำสอนที่นำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ยึดถือสืบต่อมาแต่โบราณและยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน นั่นคือ “ฮิตสิบสองกองสิบสี่” คำนี้เป็นคำที่ได้ยินกันทั่วไปในภาคอีสาน ซึ่ง ชลิต ชัยครรชิตและคณะ (๒๕๔๔ : ๓๖) กล่าวว่า กองสิบสี่ เป็นบทบัญญัติทางสังคมของชาวอีสาน ให้เป็นหลักปฏิบัติต่อกันสำหรับคนในสถานภาพต่าง ๆ

มาแต่โบราณ โดยใช้เป็นคำบอกเล่าขาน สืบต่อกันครั้งยังไม่มีกรบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร “คองสิบสี่” มักเป็นคำกล่าวควบคู่กับคำว่า “ฮิตสิบสอง” สันนิษฐานไว้ ๒ ความหมายว่ามาจาก คำว่า “คลอง หรือ ครรลองเป็นคำนามหมายถึง ทางหรือแนวทาง เช่น คลองธรรมหรือมาจาก ครอง ซึ่งเป็นคำกริยาที่มีความหมายถึง การรักษาไว้ เช่น คำว่า ครองเมือง ครองรัก ครองชีพ โดยที่ชาวอีสานไม่นิยมออกเสียงควบกล้ำ ดังนั้น คองสิบสี่ น่าจะมีความหมายถึง แนวทางที่ ประชาชน หรือพระสงฆ์พึงปฏิบัติ เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีและทำนองคลองธรรมอันคิ งามของท้องถิ่นบ้านเมือง

จากการศึกษาเกี่ยวกับ “คองสิบสี่” ปรากฏว่ามีนักวิชาการและปราชญ์พื้นบ้าน ได้กล่าวถึงเรื่อง “ฮิตสิบสองคองสิบสี่” เอาไว้หลายท่าน ดังนี้

อภิชาติ ทองอยู่ (๒๕๔๘ : ๗๘) ได้อธิบายถึงสังคมของชาวอีสานว่าเป็นสังคม ที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมทั้ง ทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ สภาพสังคมได้ชี้ถึงการสืบทอดคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมมา อย่างต่อเนื่อง มรดกทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ การยึดถือและเคารพกฎเกณฑ์ ที่เรียกว่า “ฮิตสิบสองคองสิบสี่” การนับถือฮิตคองเป็นสัจจะสำคัญที่ทำให้สภาพสังคม โดยรวมในภาคอีสานมีเอกลักษณ์ในการพัฒนาตัวเองอย่างอิสระ มีความเป็นตัวของตัวเองสูง วัฒนธรรมดังกล่าวนับว่าเป็นแม่บทสำคัญยิ่ง ที่เป็นทั้งคตินิยม เนติธรรม และสทธรรม อยู่ใน ตัวเองอย่างพร้อมสรรพ เป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานที่มีอิทธิพลในการกำหนดวัฒนธรรมทางด้าน วัตถุ และปรัชญาการดำรงชีวิตของชาวบ้านอย่างมาก

บุญเกิด พิมพ์พัชรเมธากุล และ นภาพร พิมพ์พัชรเมธากุล (๒๕๔๖ : ๒๔ - ๒๕) ได้ กล่าวถึง คำว่า “คอง” เป็นภาษาลาวซึ่งชาวอีสานนำมาใช้ทั้งพูดในชีวิตประจำวันและเขียน โดย จาร ไว้ในคัมภีร์ใบลาน ซึ่งภาษาลาวและภาษาถิ่นของชาวอีสานไม่มีคำควบกล้ำ และ “คอง” ในที่นี้มีความหมาย “แบบอย่างที่ดีที่ถือเป็นข้อปฏิบัติของประชาชนตามฐานะทางสังคมหรือ ตามตำแหน่งในสังคมของคนนั้น ๆ หากผู้ใดฝ่าฝืนต้องได้รับโทษเพราะมีลักษณะบังคับ เหมือนกฎหมาย” เช่น คนที่แต่งงานกันมีฐานะเป็นผัวเมียก็จะมี “คองผัวคองเมีย” ส่วนผู้มี ฐานะเป็นพ่อแม่ก็จะมี “คองพ่อคองแม่” ผู้ที่เป็นขุนนางและพระเจ้าแผ่นดินก็มี “คองเจ้าคอง ขุน” เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าคองสิบสี่นั้น เป็นข้อปฏิบัติ เป็นกฎระเบียบปฏิบัติของคนอีสาน ตามฐานะในสังคมของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งถือว่าถ้าปฏิบัติตามแล้วจะเจริญรุ่งเรืองเป็นมงคลแก่ตน และครอบครัวและแก่ชุมชน ถือเป็น “หน้าที่” ของประชาชนพลเมืองตามสถานภาพ และเป็น ข้อปฏิบัติของข้าราชการหรือ “ขุน” จนถึงพระมหากษัตริย์ หรือ “เจ้า” ตลอดจนพระภิกษุสงฆ์

ซึ่งทุกคน ทุกสถานภาพมีหน้าที่ต้องปฏิบัติเท่าเทียมกัน เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๔๔ : ๖๖ - ๖๗) ฮิตสิบสองกองสิบสี่นั้นถือเป็น โครงสร้างทางความคิด ความเชื่อและเป็นทั้งพลังในการหล่อหลอมและผูกพันให้คนอีสานมีจิตสำนึกแน่นแฟ้น อยู่กับสังคมเครือข่ายผู้จำเริญรอยวิถีชีวิต ชาวนา ที่ฤดูกาลแห่งการผลิต การบริโภค ก็ได้รับการจัดวางให้ประสานสอดคล้องอย่างแนบเนียน แยกจากกันไม่ได้ ความผสมกลมกลืนทางโครงสร้าง สาระ รูปแบบที่กำหนดไว้ อย่างสอดคล้องกับการหมุนเวียนของธรรมชาติ เป็นวัตรปฏิบัติตามปฏิทินทั้งปี จึงเป็นเสมือน ธรรมเนียมปฏิบัติที่มีพลังอำนาจให้คนผู้อยู่ในวัฒนธรรมนั้นจัดการกิจของตน ครอบครัวยุ และชุมชน แม้จะถูกแทรกแซงและถูกครอบงำโดยกระแสทุนอำนาจนิยมของชาติ รัฐและการศึกษาสมัยใหม่ในปัจจุบัน จนทำให้มีการเพิ่มหลายสิ่งหลายอย่าง แล้ววิถีชีวิตของคนอีสานที่ผูกพันกับฮิตกองที่จัดไว้ลงตัวดีแล้ว ก็ยังดำเนินต่อไปในระดับชาวบ้าน ซึ่งปรากฏคำบอกเล่าของปราชญ์ชาวบ้านท่านหนึ่งแห่งบ้านดงเค็ง จังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวไว้ในการบรรยายหัวข้อ “ทิศทางหมู่บ้านอีสาน” ตอนหนึ่งมีใจความเกี่ยวกับ “ฮิต - กอง” ของชาวอีสาน ที่ว่า

“วัฒนธรรมของคนอีสานเป็น วัฒนธรรมที่มีความเชื่อมั่นว่าดีที่สุดใน สำหรับอีสานเรา ในแคว้นสุวรรณภูมิเป็นวัฒนธรรมแต่โบราณมา วัฒนธรรมของคนอีสานสร้างคนให้เป็นคน สร้างให้คนละจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้คนทำคุณงามความดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีฮิต มีกองอยู่ เรียกว่า ฮิตสิบสองกองสิบสี่ ฮิตยี่กองเกียง ฮิตบ้านกองเมือง ฮิตพ่อกองแม่ ฮิตไก่กองเขย... ถือเป็นกฎเกณฑ์กติกาสังคมอีสานวางไว้ แต่สังคมบรรพบุรุษมา”

พระอริยานุวัตร (๒๕๒๘ : ๑๗ - ๓๐) ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับฮิต - กอง ซึ่งอาจมีความแตกต่างจากนักวิชาการหลายท่าน คือ จะมีคำว่า “ฮิต” นำหน้าด้วย ดังนี้

๑ ฮิตเจ้ากองขุน คำว่า “เจ้า” หมายถึง เจ้าฟ้าพระมหากษัตริย์ ส่วนคำว่า “ขุน” หมายถึงผู้ปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ฮิตเจ้ากองขุน คือแบบแผนหรือคำสอนที่พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองระดับสูงพินิจนำไปประพจน์เพื่อให้ไพร่ฟ้าประชาชนมีความสุข ซึ่งมีฮิตคลองคำสอน ดังนี้

“ เป็นชาติเชื้อ	เจ้าเมืองจอมเมือง
ขุนปองปก	ไพร่ไททั้งค้าย
พลเมืองหมั่น	หมายใจได้เพ็ง
ทางจักหายเคื้อคฮ้อน	บุญเจ้าบ่บา

ควรที่	พระเที่ยงหมั้น	ทศพิชชรรมา
ดั่งจัก	ขอไฉนแ	แต่พอเพียงน้อย
	เป็นจอมเจ้า	เหนือหัวให้ฮักไพร่
	เป็นใหญ่พ้อง	หัวหน้าให้ฮักฝูง
	เป็นผู้เฒ่า	ให้ฮักลูกหลานเหลน
	เป็นขุนกวน	ให้ฮักการเมืองบ้าน
	สมสถานเบื่อง	เฮื่องฮมถ้วนทั่ว
อย่าได้	ฮักฟังหุ่น	ซังพีปี่ลี”

ฮีดคำสอนนี้หมายความว่า เป็นเจ้าฟ้าพระมหากษัตริย์ให้ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยหลักทศพิชราชธรรมเป็นที่พึ่งของประชาชน เป็นเจ้าเมืองให้ปกครองและรักประชาชนทุกคนเท่าเทียมกัน อย่าเลือกที่รักมักที่ชังแม้แต่เป็นคนแต่คนแก่ก็ให้รักลูกหลานเสมอกัน อย่ามีอคติในจิตใจ

๒ ฮีดท้าวคลองเพี้ย คำว่า “ท้าว” คือ เจ้านายชั้นผู้ใหญ่สมัยโบราณหากดูประวัติการสร้างเมือง การตั้งจังหวัด อำเภอทางภาคอีสาน ส่วนใหญ่จะเป็นท้าวต่าง ๆ เป็นผู้ถวายฎีกาขอสร้าง เช่น ท้าวราชบุตร ท้าวอุปะฮาด เป็นต้น สมัยโบราณจะเรียกชื่อพระวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ตลอดผู้ปกครองหัวเมืองว่า “ท้าว” ดำเนิน ประวัติศาสตร์อีสานจะปรากฏคำนี้ชัดเจน ส่วนคำว่า “เพี้ย” ก็เป็นคำเรียกขุนนาง ข้าราชการ โบราณเช่นกัน ทั้งท้าวและเพี้ยจะมีคำสอนเดียวกัน จึงรวมเรียกว่า “ฮีดท้าวคลองเพี้ย” ซึ่งมีฮีดคลองคำสอนว่า เหตุร้ายทั้งหลายที่เกิดขึ้นเป็นเพราะผู้ปกครอง (ท้าวเพี้ย) ปล่อยให้ละเลยห่างจากทศพิชราชธรรม (ธรรม ๑๐ ประการ) ทำให้ประชาชนละเลยต่อศีลธรรม ปัญหาจึงเกิดมีตามมาดังนั้นท้าวเพี้ยจะต้องรักษาฮีดคลองทศพิชราชธรรม ๑๐ ประการ มีดังนี้

๒.๑ ทาน การให้ สละทรัพย์บำรุงเลี้ยงช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒.๒ ศีล ความประพฤติ คือ การสำรวมกาย วาจา ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้เป็นข้อที่ใครจะดูแคลน

๒.๓ ปริจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบของบ้านเมือง

๒.๔ อาชวระ ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มายา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๒.๕ มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอภัยสัจ ไม่เย่อหยิ่งหยาบคาย กระด้างถือองศ์ มีความสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรักภักดี

๒.๖ ตปะ คือ ความเพียรเป็นเครื่องแผดเผากิเลสมิให้เข้ามาครอบงำอำยัจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมหลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญ อยู่อย่างสามัญ

๒.๗ อักโกธะ ความไม่โกรธ คือ ความไม่เกรี้ยวกราดลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่าง ๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความขุ่นเคือง วินิจฉัยความและกระทำด้วยจิตอันราบเรียบเป็นของตนเอง

๒.๘ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษี ชูครีต หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด

๒.๙ จันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายนำเหนื่อหน่ายเพียงไรก็ไม่ทอดอย แม้จะถูกขู่ ถูกหยัน อย่างไรก็ดีไม่หมดกำลัง

๒.๑๐ อวิโรธะ ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มีความเอนเอียง ทั้งในส่วนบุติธรรมและนิติธรรม

๓ อีตไพร์คองนาย “ไพร์” คือประชาข้ามแผ่นดิน “นาย” คือผู้ปกครองนับตั้งแต่ขุนกวน (ผู้ใหญ่บ้าน) ไปจนถึงผู้ปกครองชั้นสูง ตัวอย่างคำสอน เช่น เป็นผู้ปกครองอย่าอวดตัวอวดตน อย่าลืมห่วงบ้านจะคิดคนเดียวไม่ได้ อย่าขุยโต ใช้อวดข่มแบ่งผู้อื่นหากประชาชนไม่พร้อมทำอะไรก็ลำบาก ไพร์กับนายต้องอาศัยกัน ได้ดีแล้วอย่าลืมห่วง เป็นใหญ่แล้วให้รักผู้น้อย ได้ดีมีตำแหน่งสูงแล้วอย่าลืมห่วง ลืมพื้นฐานเดิม ใครทำดีได้ดีก็ให้เคารพ

๔ อีตบ้านคองเมือง มุ่งสอนให้ทุกคนรู้จักอีตสิบสองคองสิบสี่เพื่อทุกคนจะได้ปฏิบัติต่อกันอย่างมีความสุข ดังคำสอนที่ว่า

	“เป็นพญาสร้าง	คองเมืองคุ่มไพร์
ให้ฮู้	จักอีตบ้าน	คองสร้างฮั่งฮั่งเฮือง
ขุนใด	มีใจกล้า	คองเมืองฮั่งเฮืองฮั่ง
	ขุนจู้ฮู้บ้าน	คองบ้านบ่ฮั่งเฮือง”

หมายความว่า เป็นผู้ปกครองให้ปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขรักษา ขนบ ประเพณี อันดีเอาไว้ ต้องมีใจเป็นธรรมและกล้าหาญ หากขลาดกลัวก็จะปกครองไม่เจริญ

๕ อีตผัวครองเมีย เป็นข้อที่สามีและภรรยาพึงปฏิบัติต่อกัน การปฏิบัติต่อกันนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะธรรมชาติคนเราเมื่อแต่งงานกันแล้วจะต้องอยู่ด้วยกันเป็น เวลานาน การที่สามีภรรยาจะอยู่ร่วมกันด้วยความปกติสุขทั้งสองฝ่าย จะต้องรู้จักปฏิบัติให้ ถูกใจกันตามจารีตประเพณีไทยโบราณ มักถือว่าสามีเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือสามีเปรียบ ประคองช้างเท้าหน้าภรรยาประคองช้างเท้าหลัง ดังนั้นคำสอน โบราณจึงมักสอนให้ภรรยาปฏิบัติ ต่อสามี โดยให้เกียรติมากกว่าตน

๖ อีตพ่อครองแม่ มุ่งสอนพ่อแม่ให้อบรมเลี้ยงดูลูกให้ถูกทาง ซึ่งพ่อแม่เป็นผู้ที่มี พระคุณต่อลูกมากที่สุด พ่อแม่ย่อมตั้งอยู่ในคลองธรรมและปฏิบัติต่อลูกในสิ่งที่ประ โยชน์ แก่ลูก อุตส่าห์เลี้ยงลูกตั้งแต่เกิดจนเติบโต ให้ลูกได้ศึกษาให้มีความรู้ช่วยให้ลูกมีสติปัญญา ใน การประกอบอาชีพ ส่วนผู้ชายเมื่อมีอายุสมควรบวชก็ต้องบวชให้พ่อแม่ สิ่งใดไม่ดีไม่งามก็ต้อง แนนำห้ามปรามมิให้กระทำชั่ว พยายามให้ตั้งอยู่ในความดี จัดหาคุ้มครองที่เหมาะสมให้แต่ง งามตามจารีตประเพณี และหากมีสมบัติก็มอบให้ลูกครอบครองแทนต่อไป

๗ อีตลูกครองหลาน มุ่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติตามขนบประเพณี มีความเคารพยำ เเกรงต่อผู้ใหญ่ ละเว้นการทำความชั่ว พยายามทำแต่ในสิ่งดีงามให้เป็นที่ชื่น ใจของพ่อแม่ปู่ย่าตา ยาย ทำตนเป็นคนดีให้สมกับเป็นผู้สืบตระกูล ผู้เป็นลูกต้องทำกิจการต่าง ๆ เมื่อ โตขึ้นมาก็เลี้ยง ดูพ่อแม่ให้คอยรัก รักษาทรัพย์สินสมบัติที่พ่อแม่มอบให้พยายามสร้างตนเองให้เป็นหลักฐาน ส่วนผู้เป็นหลาน ก็ควรทำตนให้เป็นหลานที่ดีของปู่ย่าตายาย ฯลฯ เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่พึง ของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย

๘ อีตไก่ครองเขย มุ่งสอนลูกสะใภ้และลูกเขยให้ปฏิบัติต่อพ่อตาแม่ยาย ปู่ย่าให้ ถูกต้องดีงามตามคลองธรรม ซึ่งตามปกติธรรมเนียมชาวอีสาน เมื่อลูกหลานแต่งงานใหม่ นิยมเอาลูกเขยมาอยู่กับพ่อตาแม่ยาย ต่อเมื่อมีลูกเต้าหลายคนหรือในบ้านนั้นมีลูกเขยหลายคน พอสามารถแยกบ้าน ไร่ก็จะแยกบ้านต่างหาก แต่ก็จะไม่ค่อยอยู่ห่าง ไกล คงไปมาหาสู่และเมื่อ มีอาหารการกินก็ต้องแบ่งปันอยู่เสมอ ดังสุภาษิตที่ว่า “เอาลูกเขยมาเลี้ยงพ่อเต้าแม่เต้า ปาน เอาข้าวมาใส่เต้าใส่เขย” หมายความว่า การเอาลูกเขยมาอยู่กับพ่อตาแม่ยาย ก็เหมือนกับการนำ ข้าวเปลือกมาใส่ยุ้งนั่นเอง ชาวอีสานจะนิยมให้ลูกเขยมาเลี้ยงพ่อตาแม่ยาย เพราะบางครั้งบ้าน หลังนั้น ไม่มีลูกชาย ก็จะเอาเขยไปเลี้ยงหรือไม่มีลูกสาวก็จะเอาสะใภ้มาเลี้ยงปู่ย่า แต่การที่ให้

ผู้หญิง ไปอยู่กับปู่ย่านั้น ไม่เป็นที่นิยมนัก เพราะพ่อแม่ของฝ่ายสามีมักจะมีเรื่องทะเลาะกับ ลูกสะใภ้ ดังคำกล่าวที่ว่า “เอาลูกใภ้มาเลี้ยงแม่ย่า ปานเอาหามาใส่เขื่อนซาน หรือ เอาแม่ย่า ไปอยู่กับลูกใภ้ ปานเอาไข่มารใส่เขื่อน”

๕ ฮีตป่าคองสูง มุ่งสอนให้ป่าสูงปฏิบัติต่อกันและญาติพี่น้องให้ดี คนเหล่านี้จัดว่า เป็นผู้อาวุโส ควรรู้จักการวางตัวให้เหมาะสมกับการที่จะเป็นผู้นำเคารพนับถือของลูกหลาน และญาติพี่น้อง มีเมตตาธรรมไม่ถึงตัวไอ้จ๊อด หากมีปัญหาใดก็สามารถสงเคราะห์เป็นที่พึ่งพาอาศัยของญาติพี่น้องลูกหลานได้ หากลูกหลานและญาติพี่น้องถูกข่มเหงรังแกก็อาศัยเป็นที่พึ่งได้ การพูดจาที่พูดแต่สิ่งที่ควร ไม่พูดแสดงนุปฏิบัติแต่ในทางที่เป็นประโยชน์ มีการงานอะไร ก็ช่วยเหลือญาติ ๆ และลูกหลาน ปฏิบัติให้เป็นไปตามทำนองคลองธรรม

๑๐ ฮีตปู่คองย่า ฮีตตาคลองยาย มุ่งสอนปู่ย่าตายายให้ปฏิบัติเป็นปู่ชฌนียบุคคลที่ดี ซึ่งชาวอีสานมักเรียกในทำนองเคารพบูชาว่า “พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ พ่อตู้ แม่ตู้ โชนัน แม่โชนัน” ธรรมดาลูกหลานย่อมเคารพสักการะเพราะเป็นพ่อแม่ของบิดามารดาของตนอีกชั้นหนึ่ง ปู่ย่าตายาย มักจะมีเมตตาธรรมรักใคร่หลาน ๆ เป็นอย่างยิ่ง บางคนถึงกับพูดว่า รักหลานยิ่งกว่าลูกของตนอีก ปู่ย่าตายาย ย่อมเป็นที่พึ่งของหลาน หากปู่ย่าตายายอยู่ใกล้ชิดกับบรรดาลูกหลาน บรรดาหลาน ๆ มักจะรักใคร่ปู่ย่าตายายยิ่งกว่าพ่อแม่ของตนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากปู่ย่าตายายรักหลานด้วยความจริงใจ มีอะไรก็อยากตามใจเพื่อให้หลานมีความสุข หลาน ๆ จึงชอบเพราะปู่ย่าตายายมีเมตตาข้อสำคัญคือ ปู่ย่าตายายจะต้องวางตนให้เป็นที่พึ่งคุ้มครอง โภธิธรรม ไทรของลูกหลาน

๑๑ ฮีตเฒ่าคองแก่ มุ่งสอนคนแก่ทั่วไป เป็นแนวทางปฏิบัติของคนชราหรือผู้สูงอายุ ธรรมนิยมชาวอีสานปกติเคารพนับถือผู้อาวุโสในหลาย ๆ ด้าน อาจเป็นด้านวิญญูติ หรือด้วยชาติสกุล คนเฒ่าคนแก่ควรวางตนให้สมกับที่ เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ โดยยึดมั่นในศีลธรรม ประพฤติตนเป็นคนดี เป็นแบบอย่างแก่ลูกหลานมีอะไรพอช่วยเหลือก็อุลลูกหลานได้ พยายามช่วยเหลือเท่าที่จะช่วยได้ และรักลูกหลาน โดยทั่วหน้ากัน

๑๒ ฮีตปิลองเดือน มุ่งสอนให้ชาวอีสานปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่าง ๆ ซึ่งนิยมจัดทำเป็นประจำทุกเดือน ซึ่งเรียกว่า “ฮีตสิบสอง” โดยยึดหลักกรรมทางศาสนาเป็นหลัก โดยเอาใจใส่ร่วมกันจัดทำมิได้ละเลย ซึ่ง ปกรณ์ คุณารักษ์ (๒๕๕๓ : ๖๒) ได้อธิบายเกี่ยวกับ บุญในแต่ละเดือน ดังนี้

๑. เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม “ถึงเดือนอ้าย ให้เสียดานเฮ็ดปลาแดก ให้ลงแขก เกี่ยวข้าว มนต์พระเจ้าเข้ากรรม”

๒. เดือนยี่ บุญอุณลาน “เดือนยี่บายเอาคันทลาว ขนเงินเข้า โสมลานลอมใหญ่ ม้างแล้วตีฟาดฟุ้ง เป็นกุ่มแล้วก่อบุญเหลือจากนั้นให้ขนขึ้นใส่เหย้า”

๓. เดือนสาม บุญข้าวจี่ “ให้เอาบุญเฮือน ให้เอาบุญสู่ขวัญข้าว บุญประทายเข้าเปลือก เฟ็งมาอะก็ข้าวบูรณเว้าฮืดคลอง”

๔. เดือนสี่ บุญพระเวส “ให้เอาบุญพะหวอด ตั้งศาลอุปลุตรเพียงตา ทำบุญหาคนตาย ย่ายายให้ถึงท่าน”

๕. เดือนห้า บุญสงกรานต์ “ขามสงกรานต์เดือนห้า ให้ฮอด สงพ่อแม่ แทนางสงกรานต์ สรงน้ำพระประธาน บายศรีพระผู้เฒ่า โบราณเว้าฮืดคลอง”

๖. เดือนหก บุญบั้งไฟ “วิสาขบอไว้ บั้งไฟใหญ่ทวยแดน แห่งวช แห่งพระหม่อมขนั้น สำเร็จเข้ายาวา ยาอุเฒ่า ได้ เหนือยาอุใหญ่ ยาอุพระลูกแก้วพระหลักคำ”

๗. เดือนเจ็ด บุญซำชะ “ให้เอาบุญเบิกบ้าน ปิดเป่าลัยพิบัติ ตอกหลักปีหลักเดือน บวงสรวมเหล็กดี หลักเมืองทั่วแดนตาตุ้ม เตรียมตกกกล้าไถหุด นาเฮ็ดโฮ”

๘. เดือนแปด บุญเข้าพรรษา “เตรียมเอาผ้ากาสา และเทียนรูปไปฟังธรรม ทุกคำเข้า เอาผ้าอาบน้ำฝนไปถวายพระ”

๙. เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน “อันว่าปฐพีพื้น มีคุณอันอนเนก ประดับดินบอเบื่องบุญให้ส่งถึง เอาบุญข้าวประดับดิน”

๑๐. เดือนสิบ บุญข้าวสาก “ถึงเดือนสิบมาฮอดแล้ว ให้เอาบุญข้าวสาก ฟิงเทศน์ตำพริ้อมถวยผ้าหม่องงษ์ ลำกาคำ ลำสินไซ ลำสังข์ทอง ลำหอมฮู ลำการเกษ”

๑๑. เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา “ให้सानกระเฝียด กรอกน้ำมัน ฝั้นฝ้าย กวยตีนกาบูชาพญาตาเผือก ตักบาตรเทโว กวนข้าวทิพย์พริ้อม ถวยผ้าห่มหนาว”

๑๒. เดือนสิบสอง บุญกฐิน “ให้เอาบุญข้าวเม่า นำกฐินไปทานทอด ฮืดสิบสอง คลองโบราณกล่าวเว้า โดเจ้าลำน่าน”

๑๓ ฮืดโฮคองนา คำว่า “โฮ” ก็คือ “ไร่” คำสอนนี้มุ่งให้ชาวอีสานรู้จักการรักษา ดูแลไร่นาของตนเอง ซึ่งในการทำนาแต่โบราณ เมื่อถึงฤดูจะลงมือทำก็ทำพิธีเลี้ยง “ตาแฮก” ทำพิธีปลูกข้าวที่ “ตาแฮก” คล้ายพิธีพืชมงคล มีการลงแขกช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พยายามลงมือทำให้ถูกต้องและทันฤดูกาล เอาใจใส่ดูแลพืชผลของตนเองอย่างสม่ำเสมอ และขยันขันแข็งให้ได้ผลดี มิให้อดอยาก ปักค่านาเสร็จมีการสู่ขวัญถวาย เกือบเกี่ยวข้าวเสร็จมีการทำบุญอุณลาน

มีพิธีเชิญขวัญข้าวคือ แม่โพสพมาสู่ขวัญข้าว และพิธีสู่ขวัญเต้า (ขี้ผึ้งข้าว) เป็นต้น เมื่อถึงฤดูทำไร่นา คนละเวกบ้านในภาคอีสาน มักจะมีการลงแขกเป็นการช่วยเหลือกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ทำให้การทำไร่นาสำเร็จราบรื่นไปด้วยดี

๑๔ ฮีตวัดคองสงฆ์ มุ่งสอนให้ชาวอีสานปฏิบัติ คุณแล้วควาอารามและ บำรุงพระสงฆ์ไม่ให้เดือดร้อน ระเบียบประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับวัดวาอาราม และพระภิกษุสามเณรแทบทุกหมู่บ้านมักมีวัดเป็นหลักศาสนา ซึ่งชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้น วัดวาอารามถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การเคารพ พุทธศาสนิกชนจึงควรต้องปฏิบัติต่อวัดและพระสงฆ์ด้วยความเคารพตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมา และช่วยกันทำนุบำรุงวัดวาอารามมีการบวชพระภิกษุสามเณรและถวายทาน แต่พระภิกษุสามเณร ร่วมกันช่วยสร้างและซ่อมแซมอาคารสถานที่ของวัดให้มั่นคงถาวรและสง่างาม

แต่ จารุวรรณ เรื่องสุวรรณ ได้แบ่งคองออกเป็น ๒ ประเภท คือ สำหรับประชาชนธรรมดา และสำหรับชนชั้นปกครอง สำหรับประชาชน ได้แก่ หลักปฏิบัติของลูกบ้าน ครอบครัว ศาสนา ส่วนชนชั้นปกครอง ได้แก่ หลักการบริหาร การปกครองเหมือนกับทศพิธราชธรรม คือ ธรรมของพระเจ้าแผ่นดิน ๑๐ ประการ ในทางพุทธศาสนานั้นเอง

จากคำกล่าวของนักวิชาการและปราชญ์พื้นบ้านสรุปได้ว่า เรื่องฮีต - คอง นี้ น่าจะใช้เป็นหลักสำหรับสังคมในสมัยที่ยังไม่เจริญ การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ ถ้าไม่มีหลักปฏิบัติร่วมกัน สังคมก็ไม่มีระเบียบไม่สงบ ดังนั้นคนโบราณจึงกำหนดหลักสำหรับสังคมไว้ และคงจะมีความมุ่งหมายไว้ว่าฮีตใช้สำหรับด้านศาสนา ส่วนคองใช้สำหรับด้านการปกครองบ้านเมือง อาจจะกล่าวได้ว่า มีหลักปฏิบัติทั้งด้านคติโลกและคติธรรมพร้อมบริบูรณ์ แม้แต่ปัจจุบันเมื่อกฎหมายบ้านเมืองและการศึกษาด้านอื่น ๆ เจริญขึ้น “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ของชาวอีสานก็ยังคงมีความสำคัญไม่ลดน้อยลงเลย ประชาชนยังถือเป็นสมบัติ และปฏิบัติสืบมา และจะมีศักยภาพและมีพลังในการหล่อหลอมวิถีชีวิตของคนอีสานที่สั่งสมสืบมาให้ดำรงอยู่สืบไป เว้นแต่จะถูกครอบงำหรือแปลกแยกโดยอิทธิพลภายนอกหรือกระแสวัฒนธรรมโลก

จากข้อมูลฮีต - คองที่กล่าวมาในเบื้องต้นนี้ ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบแนวทางในการศึกษาคำสอนวรรณกรรมอีสานเรื่อง สร้อยสายคำ

๑. ๒ ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมอีสาน เรื่องสร้อยสายคำ ๒ ทฤษฎี ดังนี้

๑.๒.๑ ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่นิยม (Structural-Functional Theory)

ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม (Structural-Functional Theory) เป็นทฤษฎีหลักทางสังคมวิทยา และเป็นทฤษฎีที่ทรงอิทธิพลทฤษฎีหนึ่งในการวิจัยทางสังคมวิทยา หมายถึงเราสามารถใช้อธิบายทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่อธิบายหรือพยากรณ์ ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างชัดเจนและละเอียดในทุกระดับชั้นของสังคม โลกเป็นอย่างดี ตามทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่นิยม เชื่อว่าโครงสร้างของสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด โครงสร้างแต่ละส่วนของสังคมจะมีหน้าที่ของตนและประสานสัมพันธ์กับโครงสร้างอื่น ๆ ของสังคม จึงจะมีเสถียรภาพ (Stability) มีนักทฤษฎีคนสำคัญหลายคนให้แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีโครงสร้างนิยม ดังนี้

ออกุสต์ กองต์ (Auguste Conte) เสนอว่า สังคมประกอบด้วยโครงสร้างต่าง ๆ หลายส่วน เช่นเดียวกับร่างกายของมนุษย์ที่ประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ โครงสร้างแต่ละส่วนเหล่านี้จะทำหน้าที่แตกต่างกันออกไปอย่างชัดเจน แต่ก็ประสานสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ สังคมจึงจะดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขและมีดุลยภาพ

เฮอริเบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ขยายความเพิ่มจากออกุสต์ กองต์ว่า โครงสร้างของสังคมจะเพิ่มความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความหลากหลายและแตกต่างไปจากโครงสร้างเดิมเสมอแต่จะยังคงเชื่อมโยงประสานไม่ได้แยกออกจากกันแต่จะรวมกันในลักษณะของการบูรณาการ เมื่อสมาชิกของสังคมเพิ่มจำนวนขึ้นก็ยิ่งทำให้เกิดความแตกต่างทางสังคมมากยิ่งขึ้น ทำให้สังคมขาดดุลยภาพสมาชิกต้องปรับตัว เช่น การแบ่งงานกันทำ การจัดระเบียบสังคม เป็นต้น เพิ่มความซับซ้อนและเกิดความแตกต่างกันเป็นความพิเศษเฉพาะอย่าง สังคมจะมีดุลยภาพเพราะโครงสร้างต่าง ๆ ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนและประสานสัมพันธ์กับ โครงสร้างอื่น ๆ

จากแนวคิดและสาระสำคัญของนักทฤษฎีทั้งสองสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑) สังคมเป็นระบบที่ซับซ้อน ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน มีส่วนพึ่งพากัน แต่แต่ละส่วนของสังคม และมีอิทธิพลต่ออีกส่วนหนึ่งของสังคมเสมอ

๒) แต่ละส่วนของสังคมอยู่ได้เพราะหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการหรือมีความเป็นพลวัต เพื่อจะบำรุงรักษาให้สังคมคงอยู่ หรือเกิดเสถียรภาพของสังคมทั้งสังคม ความคงอยู่ของแต่ละส่วนของสังคม สามารถอธิบายหน้าที่ในสังคม โดยรวมได้

๓) สังคมทุกสังคม มีกลไกที่บูรณาการซึ่งกันและกัน กลไกหนึ่งที่สำคัญคือ ความเชื่อ ค่านิยม ที่สมาชิกในสังคมมีต่อสังคม

๔) สังคมจะมุ่งไปสู่สมดุลหรือมีเสถียรภาพ ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์ใดมารบกวน ส่วนใดส่วนหนึ่งของสังคม สังคมก็จะมีแนวโน้มที่จะปรับตัวเองไปสู่จุดสมดุล

๕) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เรื่องที่ไม่เป็นปกติที่ปรากฏในสังคม เมื่อเกิดขึ้นก็จะนำไปสู่ผลประโยชน์ของสังคมที่จะตามมา

๑.๒.๒ ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interactionism)

นักวิชาการที่มีจุดมุ่งหมายในการจัดระเบียบสังคมในด้านสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interactionism) เช่น จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีดด์ (George Herbert Mead) เฮร์เบิร์ต บลูเมอร์ (Herbert Blumer) และเออร์วิง กอฟฟ์แมน (Erving Goffman) เป็นต้น มีดด์กล่าวถึงสาระสำคัญของการจัดระเบียบทางสังคมว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในสังคมนั้น อยู่ที่การใช้ความหมายร่วมกัน (Shared Meaning) การกระทำร่วมกันของบุคคลในสังคมจนเกิดเป็นความสัมพันธ์กันขึ้นนั้น เป็นเพราะใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน มีดด์กล่าวว่ามีมนุษย์กับสังคม มีความสัมพันธ์ต่อกัน มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในสังคม และสังคมก็จำเป็นต้องมีมนุษย์ที่อาศัยและมีการกระทำต่อกัน ทั้งมนุษย์และสังคมจึงพึ่งพาอาศัยกันและแก้ไขปัญหาร่วมกันเพื่อความอยู่รอดของทั้งสองฝ่าย เพราะฉะนั้นกระบวนการของการกระทำร่วมกัน (Social Interaction) จึงมีความสำคัญมากในทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์

มีดด์ ได้เน้นถึงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ที่มนุษย์ได้ใช้ร่วมกัน การรวมกลุ่มทางสังคม มิได้เกิดขึ้นจากการใช้ร่วมกันเท่านั้น แต่มาจากความตั้งใจ การกระทำ ก็แสดงด้วยความตั้งใจ ทำทางที่แสดงได้ตอบความหมายนั้น ๆ จนเกิดความสัมพันธ์กันขึ้นจึงมองเป็นการจัดระเบียบอย่างหนึ่ง

เฮร์เบิร์ต บลูเมอร์ ได้อธิบายถึงการจัดระเบียบทางสังคมว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ เกิดจากการที่บุคคลแปลหรือกำหนดความหมายของการกระทำต่อกัน การมีปฏิริยาโต้ตอบมิได้มีโดยตรงต่อการกระทำของบุคคล แต่เพราะปฏิริยาต่อความหมายของการกระทำหรือแสดงออก เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์จึงเป็นการใช้สัญลักษณ์ การตีความ และการแสวงหาความหมายที่แท้จริงของการกระทำต่าง ๆ การแสดงออกในลักษณะกระทำต่อกันหรือปฏิริยาต่อกัน ต้องอยู่ในรูปของกระบวนการที่บุคคลทั้งหลายเข้าใจในเหตุการณ์ สามารถประเมินเหตุการณ์ให้ความหมายและตัดสินใจที่จะมีการกระทำโต้ตอบแนวคิด ของบลูเมอร์จึงเป็นการอธิบายถึงการตีความเพื่อให้รู้ความหมายที่แท้จริง

เออร์วิง กอฟฟ์แมน อธิบายว่า การจัดระเบียบทางสังคมในรูปความสัมพันธ์ที่มนุษย์แสดงละครต่อกัน (Dramatic Approach) ต้องสวมหน้ากากเข้าหากัน บุคคลมีแนวโน้มที่จะสร้างความประทับใจ (Impression Management) ต่อฝ่ายตรงข้ามเป็นสำคัญ

ข้อสมมุติของทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ คือ เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงกระบวนการการกระทำระหว่างกัน มีข้อสมมุติที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคมดังต่อไปนี้

๑) พฤติกรรมเป็นการตอบโต้หรือปฏิกิริยาของกระบวนการที่บุคคลต่าง ๆ ได้แปลความหมาย ประเมินผล ให้ความหมายตามเนื้อหาสาระที่บุคคลได้กระทำต่อกัน การจัดระเบียบทางสังคม จึงมีลักษณะเป็นกระบวนการมากกว่าที่จะเป็น โครงสร้าง

๒) โครงสร้างทางสังคมจึงเป็นปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นทันที โดยไม่ทำให้การกระทำของปัจเจกบุคคลหยุดชะงัก การที่จะเข้าใจแบบแผนของการจัดระเบียบทางสังคมจะต้องยอมรับว่าแบบแผนต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นพฤติกรรมปฏิกิริยาของปัจเจกบุคคล

๓) ขณะที่การกระทำมีลักษณะเป็นการกระทำที่ซ้ำ ๆ และมีโครงสร้างในเรื่องการกระทำนั้น ๆ โดยนิยามสถานการณ์และการคาดหวังที่เห็นอย่างเด่นชัด ธรรมชาติของสัญลักษณ์แสดงให้ทราบถึงความสามารถสำหรับการใช้สัญลักษณ์ใหม่ ๆ ผลก็คือทำให้มีการแปลความหมายใหม่ การประเมินผลใหม่ การนิยามใหม่ และการกำหนดพฤติกรรมใหม่ เกิดขึ้นได้เสมอ โครงสร้างสังคมที่มีอยู่เดิมจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ด้วยเสมอ ทั้งนี้เพราะการประสานสัมพันธ์

๔) แบบแผนของการจัดระเบียบทางสังคม เป็นตัวแทนปรากฏการณ์แต่ละอย่าง ที่เกิดขึ้นทันทีทันใด ซึ่งสามารถรักษาไว้เสมือนเป็นเรื่องราวนั้น ๆ ที่นิยามสถานการณ์ต่าง ๆ ของผู้กระทำ อย่างไรก็ตามกระบวนการสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดและสนับสนุนแบบแผนเหล่านี้สามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนสามารถเปลี่ยนแปลงแบบแผนนั้น ๆ ได้

ทฤษฎีนี้เน้นถึงการกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคมเนื่องจากสัญลักษณ์ โดยเฉพาะภาษาเป็นสื่อในการติดต่อที่สำคัญที่สุดทำให้มนุษย์มีความผูกพันและสัมพันธ์กันจนสร้างเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม (ซานนัท ไชยทองจิ. ๒๕๕๒ : ๒๘ - ๓๐ อ้างอิงจาก สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. ๒๕๔๓ : ๗๘ - ๘๐)

จากทฤษฎีข้างต้นผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องสร้อยสายคำ ในด้านคำสอน เนื่องจากวรรณกรรมเป็นผลงานประเภทหนึ่ง que สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อให้เป็นสิ่งตอบสนองความต้องการของมนุษย์ และสร้างระบบ ระเบียบ ให้คนในสังคมใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ได้อย่างสงบสุข

๒. ข้อมูลเบื้องต้นของวรรณกรรมเรื่อง สร้อยสายคำ

วรรณกรรมเรื่อง สร้อยสายคำ เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าเรื่องหนึ่ง และเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัย ได้ศึกษาที่มาของเรื่อง สร้อยสายคำ ดังนี้

๒.๑ จุดมุ่งหมายในการสร้างหนังสือ

วรรณกรรมอีสานเรื่อง สร้อยสายคำ เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน ที่ผู้เขียนหรือผู้คัดลอกหวังให้ได้านิสงส์แก่ตนเอง ซึ่งในตอนท้ายผูกที่ ๓ และ ๔ ได้ระบุเจตนาของผู้เขียน คัมภีร์ ไບลานเรื่อง สร้อยสายคำ ขึ้น ดังข้อความที่ปรากฏในหนังสือผูกไບลานดังนี้

อัญญิบูนดาตวุฉิเบุฉวาล๐๙บจฺพจํอาเอื้อ

(ขอกุศลส่วนทำทานนี้ จึงเป็นคารวะปัจจัยต่อเจ้าเทอญ)

๒.๒ ผู้แต่ง ผู้คัดลอก และสมัยที่แต่ง

วรรณกรรมเรื่องนี้ไม่ระบุชื่อผู้แต่ง และสมัยที่แต่ง ปรากฏเพียงปีที่คัดลอก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ชื่อผู้สร้างหนังสือผูก สร้อยสายคำหรือผู้คัดลอก คือ หลวงปู่สิงห์ ซึ่งระบุไว้ในตอนท้ายของแต่ละผูก ดังข้อความ ในตอนท้ายของผูกที่ ๓ และ ๔ ดังนี้

บุญบุญอุรูเลฯ ๒๕๓๑

(หลวงปู่สิงห์ เขียนแลฯ พ.ศ. ๒๕๓๑)

๒.๓ ลักษณะคำประพันธ์

วรรณกรรมอีสานเรื่อง สร้อยสายคำ จำนวนวัดบ้านป่าข่า เป็นจำนวนร้อยกรองประเภท กลอนอ่าน หรือ โคลงสารซึ่ง บทหนึ่งมี ๒ บาท บาทหนึ่งมี ๗ คำ แบ่งเป็น ๒ วรรค วรรคหน้ามี ๓ คำ (วรรคที่ ๑ และวรรคที่ ๓) วรรคหลัง มี ๔ คำ (วรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๔) และอาจมีคำเสริมและคำสร้อยได้อีก ๒ ถึง ๔ คำ ทั้งหน้าและหลังวรรค ในการอ่านต้องเอื้อนเสียงให้ตกจังหวะและทำนอง เป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของฉันทลักษณ์อีสาน

๒.๓.๑ ลักษณะคณะของโคลงสารมี ๒ ชนิด ดังนี้

๑) บทบาทเอก มีแผนผังดังนี้

(๐ ๐)	๐ ๐' ๐'	๐ ๐' ๐ ๐ (๐ ๐)
(๐ ๐)	๐ ๐ ๐	๐' ๐ ๐ ๐' (๐ ๐)

ตัวอย่าง

	ทุกคำเช้า	นางแตงบุษชา
นางก็	วอนวานขอ	เซิ่งพระอินทร์กายฟ้า
		(๑ / ๓ / ๑ / ๑)

๒) บทบาทโท มีแผนผังดังนี้

(๐ ๐)	๐ ๐ ๐'	๐ ๐ ๐ ๐' (๐ ๐)
(๐ ๐)	๐ ๐' ๐'	๐ ๐' ๐ ๐ (๐ ๐)

ตัวอย่าง

ท้าว	เป็นพญาสร้าง	เสวยเมืองแทนพ่อ
มีทั้ง	ทุกขอบค่าย	เขายิ่งทั่วแดน
		(๑ / ๒ / ๒ / ๑)

ข้อสังเกต โคลงสารทั้งสองชนิดมีความแตกต่างที่วรรณยุกต์ หากใช้คำมีวรรณยุกต์ไม่ตรงตามที่กำหนดไว้ในแผนผัง ถือว่าแต่งผิดฉันทลักษณ์ โดยเฉพาะตำแหน่งคำเอก ถ้าหากคำที่ผันด้วยวรรณยุกต์ไม่ได้ ก็อนุโลมให้ใช้คำตายแทนได้ เช่น ทุกขอบค่าย เป็นต้น

๒.๔ ตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึก

สร้อยสายคำ สำนักวัดบ้านป่าคำ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง อักษรที่ใช้ในการบันทึก คือ อักษรธรรมอีสาน

๒.๕ การแพร่กระจายของเรื่อง

ข้อมูลต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำที่กระจายอยู่ตามวัดในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดมุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด หนองคาย อำนาจเจริญ อุบลราชธานี มีทั้งจำนวนร้อยแก้วและ ร้อยกรอง จากการสำรวจพบว่า มีวรรณกรรมเรื่องนี้ทั้งหมด ๒๑ จำนวน เป็นจำนวนร้อยแก้ว ๑๐ จำนวน ร้อยกรอง ๑๐ จำนวน พบมากที่สุด ในจังหวัดอุบลราชธานี คือ ๑๑ จำนวน เป็นจำนวนร้อยแก้ว ๓ จำนวน ร้อยกรอง ๘ จำนวน ดังตาราง

๑. ประเภทร้อยแก้ว

จังหวัด	จำนวน (ผูก/ถาน)	ตัวอักษร	สถานที่พบ
มุกดาหาร	๑/๓๔	ธรรมอีสาน	วัดศรีมณี บ.หนองเม็ก ต.ป่าไร่ อ.คอนตาล
	๔/๕๓	ธรรมอีสาน	วัดอเนกชาติ บ.คำกู่ ต.บ้านแก้ง อ.คอนตาล
ยโสธร	๔/-	ธรรมอีสาน	วัดโคกกอ ต.บุงคำ อ.เลิงนกทา
	๕/-	ธรรมอีสาน	วัดโคกเจริญ บ.โคกเจริญ ต.บุงคำ อ.เลิงนกทา
	๔/-	ธรรมอีสาน	วัดพิทักษ์วันราม บ.สามแยก ต.สามแยก อ.เลิงนกทา
ร้อยเอ็ด	๑/๓๕	ธรรมอีสาน	วัดท่าม่วง บ.ท่าม่วง ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ
อำนาจเจริญ	๑/-	ธรรมอีสาน	วัดศรีบุญเรือง บ.หนองบัว ต.เหล่าพรวน อ.เมือง
อุบลราชธานี	๓/๑๐๕	ธรรมอีสาน	วัดโนนรังน้อย บ.โนนรังน้อย ต.ยางโสภาพ อ.ม่วงสามสิบ
	๔/-	ธรรมอีสาน	วัดสัมปติฎฐาราม บ.หนองเต่า ต.หนองเต่า อ.ตระการพืชผล
	๔/-	ธรรมอีสาน	วัดนราภุมภกาวาส บ.เสาธงใหญ่ ต.เซเป็ด อ.ตระการพืชผล

วิทยานิพนธ์ งานวิจัย สำนักวิทยบริการฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

๒๑

๒. ประเภทร้อยละ

จังหวัด	จำนวน (ผูก/ลาน)	ตัวอักษร	สถานที่พบ
อำนาจเจริญ	๔/-	ธรรมอีสาน	วัดสว่าง บ.อุ่มยาง ต.จานลาน อ.พนา
	๓/๖๔	ธรรมอีสาน	วัดสว่างใต้ บ.สว่างใต้ ต.ห้วย อ.ปทุมราชวงศา
อุบลราชธานี	๔/๖๕	ธรรมอีสาน	วัดศรีบุญเรือง บ.นาเอือด ต.นาคำ อ.ศรีเมืองใหม่
อุบลราชธานี	๓/๖๐	ธรรมอีสาน	วัดไชยมงคล บ.แก้งกอก ต.แก้งกอก อ.ศรีเมืองใหม่
	๑/๑๘	ธรรมอีสาน	วัดตำราญ บ.จานเขื่อง ต.เขื่องใน อ.เขื่องใน
	๔/๗๕	ธรรมอีสาน	วัดบ้านป่าข่า ต.นาคำใหญ่ อ.เขื่องใน
	๔/๕๗	ธรรมอีสาน	วัดบ้านนาสะไม ต.นาสะไม อ.ตระการพืชผล
	๔/๑๖๘	ธรรมอีสาน	วัดสีบุญเรือง บ.นาฮี ต.ขุขันธ์ อ.ตระการพืชผล
	๔/๘๕	ธรรมอีสาน	วัดกุญชราราม บ.คอนทับช้าง ต.ขุขันธ์ อ.ตระการพืชผล
	๓/-	ธรรมอีสาน	วัดควนวาตี บ.เป่า ต.พอกใหญ่ อ.ตระการพืชผล

หมายเหตุ เครื่องหมาย - ในช่องจำนวน (ผูก/ลาน) หมายถึง ไบลานนั้นมีส่วนที่ขาดหายไม่สามารถนับได้ว่ามีจำนวนกี่ลาน

ข้อมูลจาก การสำรวจไบลานวัดในเขตจังหวัดภาคอีสาน (นครพนม มุกดาหาร ร้อยเอ็ด หนองคาย อุบลราชธานี) โดย ปิยะฉัตร ปีตะวรรณ

๒.๖ เรื่องย่อ

พญาพรหมวงศาธิบดี เป็นผู้ครองนครขวาง มีโอรสชื่อ สิริกุมาร เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา ก็ขึ้นครองเมืองแทนพระบิดา ทรงนามว่า พญาสิรินันทกุมาร ได้อภิเษกกับนางสร้อยสายคำ และมีพระโอรสชื่อ พระอินทกะมหามูลี ตอนที่พระนางสร้อยสายคำ ทรงครรภ์ โหระหวงได้ทำนายไว้ว่า พระโอรสพระองค์นี้มีบุญมาก จะได้เป็นอาจารย์สั่งสอนคนทั้งหลาย แต่จะไม่ได้ครองเมือง เมื่อพระอินทกะมหามูลี อายุได้ ๑๐ พรรษา ก็เป็นไปตามคำทำนายของโหระหวง พระองค์ได้ออกบวชเพื่อศึกษาหาความรู้ กระทั่งอายุได้ ๑๖ พรรษา จึงลาสิกขาและอภิเษกกับนางเอกมาโลยวัลย์ มีโอรสด้วยกัน จากนั้นทั้งสามพระองค์ได้ไปประกอบอาชีพเป็นค้าขาย ส่วนพญาสิรินันทกุมาร ก็ไม่ยึดหลักทศพิธราชธรรมในการครองเมือง ทำให้ชาวบ้านชาวเมืองเกิดความเดือดร้อน พระอินทกะมหามูลีจึงได้มาเตือนพระบิดาให้ประพฤติ อยู่ในกรอบของพระราชชาติดี พระบิดาสำนึกผิด จึงได้ไปปรึกษากับพระราชครูหาหนทางทำ ให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง พระราชครูแนะนำว่าต้องทำศาลาไว้ในนอกเมืองและให้พญาสิรินันทกุมารไปรักษาสิลบำเพ็ญทานที่นั่น

พญาสิรินันทกุมารให้สร้างศาลาโรงธรรมขึ้นชื่อว่า “สร้อยสายคำ” และได้บำเพ็ญทานรักษาสีลเรื่อยมาเป็นเวลาหลายเดือน พอถึงวันเพ็ญ พระอินทกะมหามูลีได้บอกชาวบ้านให้ตั้งจิตอธิษฐานถึงผลบุญที่ได้กระทำมาแล้วปวาร้องบอกเทวดา อินทร์ พรหมว่าบาปอันใด ขอให้หมดในชาตินี้ ชาวเมืองจึงพากันสาธุการ โมทนา พากันตั้งใจขบขำเสียดังจนได้ขึ้นไปถึงสถานที่ที่พระพุทธรูปประทับ พระองค์จึงได้เสด็จออกจากป่าเขตวันมายังศาลาโรงธรรม แล้วกล่าวถามว่าบ้านเมืองเกิดเหตุร้อนอันใด พระอินทกะมหามูลีจึงทูลว่า ตอนนี้บ้านเมืองเกิดภัย บ้านเมืองไม่เจริญรุ่งเรืองดังที่ผ่านมา ขอให้พระองค์เสด็จโปรดสั่งสอนชาวเมือง เมื่อพระองค์ทรงทราบ จึงตรัสเทศนาแสดงธรรมแก่ชาวเมือง เรื่องหลักการครองบ้านเมือง การปฏิบัติของพระสงฆ์ และการปฏิบัติตนของชาวเมือง

ส่วนพระอินทกะมหามูลีมีจิตศรัทธาในองค์พระพุทธรูปเจ้า เลื่อมใสในคำสั่งสอนจึงได้ออกบวช แต่บ้านเมืองก็ไม่เจริญขึ้น เนื่องจากเสนาบดีและประชาชนถือศีล เพียงบางส่วน จึงมาทูลขอให้พระอินทกะมหามูลีเดินทาง ไปขอลศีสต่อพระพุทธรูปเจ้าที่ป่าเขตวัน เมื่อพระอินทกะมหามูลีเดินทาง ไปถึง ณ ป่าเขตวัน อันเป็นที่ประทับของพระพุทธรูปเจ้า จึงกราบทูลเรื่องทั้งหมดให้พระองค์ทรงทราบ พระพุทธรูปเจ้าทรงสังเกตเห็นว่า โดยทั่วไปธรรมชาติของคนเรานั้นมีศักยภาพแตกต่างกัน จึงลดหย่อนให้เขาถือเพียงศีล ๕ และได้สั่งสอนหลักธรรมที่เกี่ยวกับจารีตที่บุคคลในสถานะต่าง ๆ ต้องละเว้นให้ พระอินทกะมหามูลีฟัง พระอินทกะมหามูลีจึงได้จด

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วบันทึกลงในใบลานคำ ในระหว่างเดินทางกลับพระอินทกะ
มหาภูมิได้ผ่านเมืองต่าง ๆ เห็นแต่ละเมืองมีเหตุเดือดร้อนด้วยกัน เพราะปฏิบัติตนและพิธีกรรม
ต่าง ๆ ไม่ถูกต้อง เช่น เกี่ยวกับการตาย การแต่งงาน การปลูกเรือน การปฏิบัติตนในสังคม เป็น
ต้น ท่านจึงได้นำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเทศนาให้ผู้คนประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามคำรา
คำสอนต่าง ๆ ที่พระอินทกะมหาภูมิเทศนาได้สร้างความสงบสุขแก่ชีวิตชาวเมือง

สรุปได้ว่า เรื่องสร้อยสายคำมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ หลักปฏิบัติสำหรับผู้ครองเมือง
หลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ หลักปฏิบัติสำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานี้ เป็นหลัก
คำสอนที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม

๓. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและ
จำแนกเอกสาร ได้ ๒ กลุ่ม คือ

๓.๑ เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอน

ศัทธา อริยะธุกันต์ (๒๕๓๐ : ๗๑) กล่าวว่า วรรณกรรมคำสอนส่วนใหญ่จะ
ใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นแก่นเรื่อง ซึ่งบรรพชน ได้สั่งสอนโดยใช้การสังเกตพฤติกรรม
การปฏิบัติหน้าที่เป็นกฎระเบียบของคนในสังคม เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่
ศึกษาวรรณกรรมคำสอน พบว่า มีความสอดคล้องกับทัศนะดังกล่าวคือ วรรณกรรมคำสอน
ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับคำสอนทางศาสนา เช่น วัชรภรณ์ กิตติยานุกิตต์ (๒๕๔๗ : ๖๘)
ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนเรื่องวรรณโสด โดยในเนื้อหาแบ่งเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรก
มุ่งสั่งสอนหลักธรรมพื้นฐาน อาทิ ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ ส่วนที่สอง มีเนื้อหาที่มุ่งสอน
หลักธรรมสำหรับฆราวาส อาทิ มรรคมงคล ๘ พรหมวิหาร ๔ และเนื้อหาส่วนที่สาม มุ่งสอน
หลักธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การมีสติ เน้นหลักธรรมสำหรับผู้
เข้าสู่เวลาสุดท้ายของชีวิต พระครูปริยัติมงคล สิริมงคล (๒๕๔๗) ก็ได้ศึกษาวรรณกรรม
คำสอนเกี่ยวกับคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานอีสานเรื่อง ธรรมคา
สอนโลก พบว่า คำสอนในทางพระพุทธศาสนาคงบทบาทในเรื่องคำสอน อบรมให้ข้อคิด
เตือนใจในเชิงข้อคิดกับประชาชนทั่วไป ในสังคมนั้นมีคนหลายระดับ ซึ่งมีความแตกต่างกัน
ตาม เพศ วัย ฐานะ ถึงแม้จะมีความหลากหลายและแตกต่างกันก็ตาม คำสอนก็ยังมีเนื้อหาที่
สามารถนำมาใช้ในเชิงสั่งสอนคนในสังคมนั้นได้หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ปกครองมีทศพิช

ราชธรรม กลุ่มผู้นำครอบครัวก็มีหลักพรหมวิหารธรรม กลุ่มคนทำงาน ก็มีหลักศีล ๕ เป็นหลัก ให้ประพฤติปฏิบัติตน ไปในทางที่ถูกต้อง ซึ่งผู้ที่เชื่อฟังและปฏิบัติตาม จะทำให้ได้รับความสุข ความสำเร็จในด้านการงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนก็ยังปรากฏ คำสอนเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่อง พุทธศาสนา เช่น การวิจัยวรรณกรรมคำสอนในเชิงเปรียบเทียบ ของ บั้วพร มาลาคำ (๒๕๔๔ : ๒๒๔ - ๒๒๕) ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีไทยและวรรณกรรมคำสอนสตรี ของลาวมีประเด็นสำคัญที่ตรงกัน คือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อประพฤติต่อตนเอง และข้อ ประพฤติต่อผู้อื่น รายละเอียดบางเรื่องก็ตรงกัน แต่บางเรื่องก็แตกต่างกัน สามารถจัดกลุ่มได้ ๓ กลุ่ม คือ เนื้อหาด้านบุคลิกภาพและ การแสดงออกด้านจิตใจ ความคิด และการตัดสินใจ ด้านที่ ๒ หน้าที่รับผิดชอบ เนื้อหาคำสอนของทั้งสองชาติส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน คือ เน้น ข้อประพฤติทางกาย วาจา ใจ กิริยามารยาท ด้านที่ ๓ หน้าที่รับผิดชอบของสตรี อันต้อง เป็นกุลสตรีที่มีความงาม ความสุภาพเรียบร้อยทั้งกาย วาจาและใจ ทางกาย นอกจากนี้ เนื้อหา คำสอนที่มีร่วมกันคือ สตรีต้องรู้จักบทบาทหน้าที่ของความเป็นสตรี ไม่ว่าจะเป็นสตรีสาว และ สตรีครองเรือน ต้องมีสติของการเป็นแม่บ้านแม่เรือน สตรีครองเรือนต้องมีคุณสมบัติในการ ผูกใจสามีด้วยการปรนนิบัติให้สามีเกิดความสุขกาย สบายใจรวมทั้งการมีมนุษยสัมพันธ์และ ไม่ตรีจิตต่อญาติพี่น้องของตน ของสามี และบุคคลอื่น

๓.๒ เอกสารและงานวิจัยอื่นที่สอดแทรกคำสอนในเรื่อง

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอนแล้ว พบว่า ในวรรณกรรม บางเรื่องที่ไม่จัดเป็นวรรณกรรมคำสอน แต่มีการสอดแทรกคำสอนเอาไว้ภายในเรื่อง ซึ่ง คำสอนที่แทรกไว้นั้นก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนา ปรีชา อุบุตรกุล และสุวัฒน์ ช่างเหล็ก (๒๕๒๗ : ๑๗ - ๒๐) ได้ศึกษาวรรณกรรมอีสานในเชิงจริยธรรม พบว่า วรรณกรรม อีสานมีบทบาทใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน ถือว่าเป็นส่วนที่มีอิทธิพลต่อชีวิตชาวอีสาน เป็นอย่างยิ่ง และวรรณกรรมอีสานเป็นวรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนทั้งที่เป็นคำสอน โดยตรงและผูกเป็นนิทานสอนแบบนิทานคติธรรม เช่น งานวิจัยของ ธนันต์ พิสัยสวัสดิ์ (๒๕๓๑ : ๔๗๘) ได้วิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่อง ขุนทิง্ง สรุปความได้ว่า วรรณกรรมเรื่อง ขุนทิง्ง มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอดแทรกคำสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นกุศโลบายที่ จะให้คติชีวิต ส่งเสริมให้ผู้อ่านผู้ฟังได้รับประโยชน์ทั้งด้านความประเทืองอารมณ์และกล่อม เกล้าจิตใจให้ใฝ่กระทำแต่กรรมดี ละเว้นกรรมชั่วทั้งปวง และพบว่า กวีจรณา ได้แทรกคติธรรม คำสอนตามแนวพุทธปรัชญาแง่มุมต่าง ๆ ทั้งในระดับลึกที่เข้าใจได้ยากต้องอาศัยการวิเคราะห์

ตีความ และระดับที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจง่าย ตลอดจนการชี้แนวปฏิบัติตามครรลองของ พุทธธรรม อันเป็นประโยชน์ทั้งแก่บุคคลและสังคมไว้อย่างครบถ้วน งานวิจัยวรรณกรรม อีสานเรื่อง พระกิตติพระพาน ของ ศิริพร บางสุค (๒๕๓๑ : ๑๔๗ - ๑๕๓) ปรากฏคุณค่าด้าน คำสอนซึ่งผู้แต่งได้เสนอแนวคิดและปรัชญาของสังคมแบบชาวพุทธ คือ สอนให้รักษาศีลห้า โดยเฉพาะศีลข้อสามสมุจฉาจาร สอนให้เข้าใจความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร งานวิจัยของ สุมน ร่วมสุข (๒๕๓๒ : ๑๔๐ - ๑๔๔) เรื่อง มูลตันไทร ปรากฏหลักคำสอนในศาสนาพุทธ เช่น สอนธรรมสำหรับกษัตริย์ผู้ครองเมืองที่สำคัญ คือ ทศพิธราชธรรม สอนพุทธศาสนิกชน ว่าไม่ควรใช้ชีวิตอย่างประมาท สอนบุคคลผู้มีความโลภ มีจิตเป็นอกุศล ไม่ประพฤติตนใน ธรรม ย่อมจะได้รับผลของกรรมนั้น สอนบุคคลทั้งหลายให้มีความกตัญญูรู้คุณ สอนว่าการ มาสัตว์ตัดชีวิตนั้นเป็นบาป สอนเรื่องการเลือกคบคน สอนเรื่องการตัดสินใจอย่างไม่เป็น ธรรม งานวิจัยของ ชาญุพุทธ สอนจันทร์ (๒๕๔๘ : ๒๗๘ - ๒๘๒) ได้ศึกษาวรรณกรรม อีสานเรื่องเชียงโจร โด พบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนไว้ในบทบาทของตัวละคร แม้ไม่ได้เป็นวรรณกรรมคำสอนโดยตรง แต่ผู้แต่งได้สอดแทรกคติธรรมคำสอนไว้ คติธรรม คำสอนส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะจำแนกได้ดังนี้ สอนเรื่องการให้ ทาน รักษาศีล การตอบแทนคุณบิดามารดา งานวิจัยของ ไกรภร คีชะมาตย์ (๒๕๔๘ : ๒๒๕) ได้กล่าวถึงผลของการศึกษาวรรณกรรม เรื่อง ลำพูนแสน ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ได้แทรก หลักธรรมคำสอนเอาไว้จำนวนมาก เมื่อพิจารณาจากขรรมะข้อต่าง ๆ ที่พูนแสนกุมารมีหรือ ปฏิบัติตลอดเวลานั้นทั้งหมดล้วนมีอยู่ในหลักธรรมที่มีในพระพุทธศาสนา ที่พระภิกษุได้เทศน์ ให้คนในสังคมอีสานฟังในช่วงเทศกาลต่าง ๆ วรรณกรรมเรื่องนี้มักจะกล่าวเพียงหัวข้อของ หลักธรรม ไม่มีรายละเอียดทั้งหมด เช่น กล่าวถึงศีล ๕ ศีล ๘ แต่ไม่อธิบายถึงรายละเอียด วรรณกรรมเรื่องนี้ แม้เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่แต่งเลียนแบบชาคก แต่ผู้แต่งได้สอดแทรก หลักธรรมคำสอนไว้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่ผู้อ่าน ผู้ฟังเพื่อความสงบสุขของสังคม

นอกจากวรรณกรรมที่สอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนาโดยเฉพาะ แล้ว ยังพบว่า วรรณกรรมอีสานบางเรื่องยังสอดแทรกคุณธรรม/แนวทางการดำเนินชีวิตด้าน อื่น ๆ ด้วย เช่น พิสูจน์ ใจเที่ยง (๒๕๓๐ : ๒๒๓) ได้วิเคราะห์วรรณกรรมลาวเรื่อง ช้องคอกุ้น (ช้องคอขาด) ซึ่งมีการสอดแทรกคติคำสอนในบทบาทของตัวละคร ดังนี้ สอนว่าเมื่อได้ผู้มี อำนาจปกครองบ้านเมืองให้เป็นผู้มีใจกรุณาต่อบัวไพร่ คนยากไร้ ไม่เบียดเบียนไพร่ฟ้า ประชาชน ให้หมั่นรักษาศีล ทำบุญทำทาน และให้ยึดมั่นในคุณพระรัตนตรัย สอนให้เห็น โทษของการประพฤตีสื่อสาม คือ ให้เว้นจากการผิดถูกผิดเมีย ผู้ใดละเมิดก็จะต้องถึงความ หายนะ สอนลูกไม่ให้ไปเที่ยวป่าที่มีอันตราย อย่างเที่ยวเล่นจนมีดคำ สอนให้ระมัดระวัง ไม่

ประมาทเผอเรอในการดูแลบ้านเรือน สอนให้คิดถึงพระคุณพ่อ พระคุณแม่และกราบไหว้ เทวดา บูชาเทพเจ้าเมื่อเวลาทุกขภัย สอนให้รู้จักระงับความโกรธและถนอมน้ำใจคน ไม่พุดจา แสดงกิริยาโกรธแค้นซ้ำเติมผู้ประพฤติดี งานวิจัยของ ชูพิน สุวรรณฤทธิ์ (๒๕๒๕ : ๒๓๓ - ๒๓๕) ซึ่งศึกษาวรรณกรรมลาว เรื่อง ไก่แก้ว ที่มีความแพร่หลายในแถบลุ่มน้ำโขง พบว่า วรณกรรมเรื่องนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับคติคำสอนบุคคลทั่วไป เช่น สอนให้ทำบุญ ให้โอบอ้อมอารี ไม่ข่มเหงผู้อื่น และยังมีคำสอนหญิง เช่น สอนให้ซื่อสัตย์ ประณินบัณฑิตามี พุดจาให้เพราะ งานวิจัยของ ภูมิจิต เรืองเดช (๒๕๔๒ : ๖๐) ได้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นบุรีรัมย์ พบว่า ส่วนมากแต่งวรรณกรรมขึ้นเพื่ออบรมสั่งสอนประชาชนในคติโลกคติธรรมต่าง ๆ โดยอาจจะ เป็นกษัตริย์ ภิกษุ นักปราชญ์หรือผู้มีความรู้ บางเรื่องสอนคนทั่วไป สอนผู้หญิงหรือสอน เด็กชายเด็กหญิง และ ทวี ศรีแก้ว (๒๕๓๖ : ๒๒๑ - ๒๒๕) ได้ศึกษาคติในการครองเรือน จากวรรณกรรมอีสาน ก็พบว่า มีคำสอนในเรื่องการเลือกคู่ครอง หลักการครองเรือนของสามี ภรรยา การครองเรือนของบุตรหลาน การครองเรือนของปู่ย่าตายาย การครองเรือนของนาย และป่าว

นอกจากนี้วรรณกรรมอื่น ๆ ที่ไม่จัดว่าเป็นวรรณกรรมนิทานก็ปรากฏคำสอน สอดแทรกเอาไว้ด้วย เช่น วรรณกรรมคำสู่ขวัญอีสาน ของ บุญธรรม ทองเรือง (๒๕๓๖ : ๒๑๓ - ๓๓๔) ก็ยังปรากฏคำสอนสอดแทรกอยู่ เช่น สอนบิดามารดาให้รู้จักดูแลบุตร สอน ให้กตัญญูต่อบิดามารดา สอนให้สามีภรรยารักและปฏิบัติดีต่อกัน เป็นต้น

จากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าวรรณกรรมหลายเรื่องมัก สอดแทรกคำสอนเอาไว้หลายลักษณะ ซึ่งผู้วิจัยนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับการวิเคราะห์ วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ